

Yüzellilikler

Büyük zaferle Anadolu'nun düşmandan arındırılması, **Mudanya Mütarekesi** sonrasında İstanbul ve Trakya'nın boşaltma koşullarının belirlenmesi üzerine TBMM, tek egemen güç olarak 1 Kasım 1922'de **Saltanat'**ı kaldırdı. Haberin İstanbul'a ulaşması ile ilk günden itibaren ulusal mücadeleye karşı tutum alan asker sivil bürokratlar, gazeteciler, devlet adamları gelecek kaygısına düştüler. Yaptıkları toplantı ve görüşmelerle içlerinden bir kısmı ülkeden kaçma kararı aldı. Bu kararlarında Eylül'de **Damat Ferit**, Mütareke sonrasında da **Sait Molla** gibi önde gelen isimlerin ülkeyi terk etmeleri etkili oldu. Çoğunluğunu **Vahdettin**'e nazırlık, vekillik, âyan üyeliği yapanlardan oluşan bir grup 6 Kasım 1922'de İngiliz Elçiliği'ne sığındılar. Şeyhülislam Mustafa Sabri, Âyan üyelerinden Hürriyet ve İtilaf Fırkası lideri Konyalı Zeynelabidin, **Rıza Tevfik** gibi üst düzey görev almış kimileri aynı gün Mısır'a gönderildi. Posta ve Telgraf Müdürü **Refik Halit (Karay)** ise 9 Kasım'da ülkeden ayrıldı. 13 Kasım'a kadar sayıları yüz kırk bulan sığınmacılar İngilizler tarafından önce Taşkışla'ya yerleştirildi, ardından 17 Kasım'a kadar ülkeden ayrılmaları sağlandı. Dahiliye Nazırlığı yapmış olan **Ali Kemal**'in İzmir'de linç edilmesinden sonra kaçışlar arttı. Alemdar gazetesi başyazarı **Refi Cevad** da bunlar içindeydi. Kaçanlar başta Romanya, Bulgaristan, Yunanistan olmak üzere Avrupa'nın çeşitli kentlerine ve Orta Doğu ülkelerine gittiler. Ulusal mücadele süresince yaptıklarının bilincinde olarak ülkeden kaçan yüzlerce kişi olmasına karşın bunların hepsi "Yüzellilikler Listesi"ne alınmadı. Aslında daha ulusal mücadele sırasında düşmanla iş birliği yapanlar hakkında önlem alma gereği hissedilmişti. **Temsilciler Kurulu** 3 Ekim 1919'daki toplantısında **Kâzım Karabekir Paşa** tarafından yapılan öneriyi dikkate alarak ileride yargılanmak üzere tutuklanması gereken eski bakanların ve üst yöneticilerin saptanmasına; eski bakanlardan Ali Kemal, Süleyman Şefik ve Adil ile Posta ve Telgraf Müdürü Refik Halit'in tutuklanmasına karar vermişti. **Mustafa Kemal Paşa**'nın da katılımıyla 3 Şubat 1921'de **İstiklâl Mahkemesi** Başkanı İhsan (Eryavuz) Bey'in evinde yapılan toplantıda ise "...zaferden sonra memlekette kalması, vatanın huzuru itibarıyla mucibi endişe olacak kişilerin listesinden" bahsedilmiş, bu kişilerin isimlerinin belirlenmesini isteyen İhsan Bey konuyu gündeme taşımış ve "bir gün elbette bunların huzur-ı millette hesaplarını görme günü gelecektir" diyerek hazırlıklı olunmasını istemişti. Ulusal mücadele TBMM Orduları'nın zaferi ile sonuçlandıktan ve müttefiklerin mütareke önerisi TBMM'ye iletdikten sonra da Mustafa Kemal Paşa İzmir'de; **İsmet, Fevzi** ve Kâzım Paşalar ile **Ali Fethi, Yusuf Kemal**, İhsan ve Seyyit Beyler'in de katılımı ile bir toplantı yapmıştı. Toplantıda o günün geldiğine işaret etti. Zira, Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'in her uluslararası barış antlaşmasında bir genel affın yer alacağı hükmünü hatırlatması, af kapsamı dışında tutulacak kişilerin belirlenmesini zorunlu kılıyordu. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları kimlerin af dışı bırakılacağını görüşüp, yurt dışına çıkanların ülkeye girişlerine engel olunmasını karara bağlarken İtilaf Devletleri temsilcileri de 20 Kasım 1922'de başlayan **Lozan** Görüşmeleri'nde işbirlikçilerini kurtarabilmek için yoğun çaba sarf ediyordu. **Lord Curzon**'un 12 Aralık 1922'de Türkiye ve Yunanistan'a "çok geniş bir genel af ilan etme" önerisini İsmet Paşa 14 Aralık'ta "Türkiye genel bir af ilan edecektir" diyerek yanıtladı. Başbakan **Rauf Bey**'e de 15 Aralık'ta genel affı kabul ettiğini bildirdi. Askerî ve siyasî tüm suçluları kapsam dışında bırakacak bir af yanlısı olan Türkiye "Yurtlarına karşı hainlikte bulunmuş olanları" affetme eğiliminde değildi. Buna karşın Batılı devletler genel affın Müslümanları da kapsamı konusunda ısrarcı oldu. İsmet Paşa; 3 Ocak 1923'te Rauf Bey'e bu görüşü iletirken "Müslümanlardan 150 kişinin ülkeye girmemek ve emvali tasfiye edilmek şartıyla genel affın Müslümanlara teşmilini kabul edebileceklerini" bildirdi. 4 Ocak'ta 150 kişiyi af dışı bırakacaklarını yineledi ve 19 Ocak'ta Rauf Bey'den bu kişilerin isimlerinin belirlenmesini istedi. Lozan'da müttefik temsilcileri ile Türk temsilciler arasında yapılan görüşmeler sonucunda genel affa ilişkin kararın bir protokol şeklinde açıklanması, 150 kişinin af dışı bırakılacağını da bir beyanname ile duyurulması kararlaştırıldı. Başbakan Rauf Bey de kararı onayladı. Konferans

Azınlıklar Alt Komitesi de 16 Mayıs 1923'te yayınladığı bildiri de "şurası kararlaştırılmıştır ki genel affa ilişkin bildirinin 1. maddesi yürürlükte kalmakla birlikte Türk Hükümeti söz konusu maddede öngörülen kimseler kategorisine giren 150 kişinin Türkiye'de oturmalarını ve Türkiye'ye girmelerini yasaklama hakkını saklı tutmaktadır" denildi. 31 Mayıs'ta hazırlanan metinde ise Türk Hükümeti'nin söz konusu kişilerden Türkiye'de bulunanları yurt dışına çıkarabileceği, yabancı ülkede bulunanların Türkiye'ye dönüşlerini yasaklayabileceği de hükme bağlandı. 24 Temmuz 1923'te yayınlanan protokol de bu gelişmeleri belgeledi. TBMM, Lozan Antlaşması'nı onayladıktan sonra, anlaşma gereğince ilan etmesi gereken genel affı 16 Nisan 1924'te Meclis gündemine taşıdı. Aynı gün 487 sayılı Genel Af Yasası çıkarıldı. Yasanın 3. maddesinde Lozan Antlaşması'na ek olarak yayınlanan Genel Af Protokolü'nde belirtilen 150 kişinin aftan yararlanamayacağı belirtildi. Yüzellilikler listesine gireceklerin isimleri ise Meclisin aynı gün yapılan gizli oturumunda ele alındı. Toplamı bine varan bu kişiler arasından önce altı yüz kişilik, sonra üç yüz kişilik defterler hazırlandı. İçişleri Bakanınca isimlerin okunması ve üyelerce önerilen yüzlerce isim üzerinde tek tek yapılan tartışmaların ardından listeye girecek 149 kişi saptandı. Liste, üzerinde gerekli değişiklikleri yapmak ve yeniden meclisin onayına sunmak üzere Bakanlar Kurulu'na gönderildi. Hükümet listeyi 22/23 Nisan 1924'te Genel Kurul'un onayına sundu. Köylü Gazetesi sahibi Refet'in de listeye alınması ile "Yüzellilikler Listesi" tamamlandı. 1 Haziran 1924'te onaylandı. On başlık altında Yüzellilikler listesine girenler şunlardı:

I. Vahdettin'in Beraberindekiler; 1. Yaver-i Has Kiraz Hamdi Paşa, 2. Hademe-i Hassa Kumandanı Zeki, 3. Hazine-i Hassa Müfettişlerinden Kayserili Şaban Ağa, 4. Tütüncübaşı Şükrü, 5. Serkarin Ömer Yaver, 6. Yaverandan Erkân-ı Harp Miralay Tahir, 7. Başyaver Avni, 8. Eski Hazine-i Hassa Müdürü ve Defter-i Hakâni Emmini Refik.

II. Sevr Antlaşması'nı İmzalayan ve Kuva-yı İnzibâtiye'ye Dahil Olan Kabine Üyeleri; 9. Eski Şeyhülislam Mustafa Sabri, 10. Eski Adliye Nazırı Ali Rüşdi, 11. Eski Ziraat ve Ticaret Nazırı Cemal (Artin), 12. Eski Bahriye Nazır Cakacı Hamdi (Paşa), 13. Eski Maarif Nazır Rumbeyoğlu Fahreddin, 14. Eski Ziraat ve Ticaret Nazırı Kızılhançerli Remzi.

III. Sevr Antlaşması'nı İmzalayan Temsilciler Heyeti; 15. Eski Maarif Nazırı Hamdi, 16. Ayândan Şûrayı Devlet Reisi **Rıza Tevfik (Bölükbaşı)**, 17. Eski Bern Sefiri Reşad Halis.

IV. Kuva-yı İnzibâtiye'ye Dahil Olanlar; 18. Kuva-yı İnzibâtiye Baş Kumandanı Süleyman Şefik, 19. Süvari Yüzbaşı Bulgar namıyla bilinen Tahsin, 20. Kuva-yı İnzibâtiye Kurmay Başkanı Miralay Ahmet Refik, 21. Kuva-yı İnzibâtiye Mitralyöz Kumandanı ve Damat Ferit'in Yaveri Tarık Mümtaz, 22. Kuva-yı İnzibâtiye kumandanlarından İzmir Kolordu Kumandanı Ali Nadir, 23. Kuva-yı İnzibâtiye'den ve Nemrud Mustafa Divanı Harbinden Kaymakam Fettah, 24. Kuva-yı İnzibâtiye'den Çopur Hakkı.

V. Mülkiye ve Askeriyeden Olanlar; 25. Eski Bursa Valisi Gümölcineli İsmail, 26. Ayândan Konya'lı Zeynelabidin, 27. Eski Cebelibereket Mutasarrıfı Fanizâde Mesut, 28. Hürriyet ve İtilâf Fırkası lideri Miralay Sadık, 29. Eski Malatya Mutasarrıfı Bedirhani Halil Rahmi, 30. Eski Manisa Mutasarrıfı Girid'li Hüsnü, 31. Eski Divanı Harp Reisi Nemrud Mustafa, 32. Uşak Belediye Reisi Hulusi, 33. Eski Adapazarı Kaymakamı hain Mustafa, 34. Tekfur Dağı eski Müftüsü Hafız Ahmet, 35. Eski Afyonkarahisar Mutasarrıfı Sabit, 36. Gazi Ayıntap Mutasarrıflığında bulunmuş olan Celal Kadri, 37. Hürriyet ve İtilâf Genel Sekreteri Adanalı Zeynelâbidin, 38. Ayândan eski Evkâf Nazırı Vasfi Hoca, 39. Eski Harput Valisi Ali Galib, 40. Eski Bursa Vali Vekili Aziz Nuri, 41. Eski Bursa Müftüsü Ömer Fevzi, 42. Eski İzmir Kadı Müşaviri Ahmet Asım, 43. Eski İstanbul Muhafızı Natık, 44. Eski Dahiliye Nazırı Âyandan Adil, 45. Eski Dahiliye Nazırı Mehmet Ali, 46. Eski Edirne Valisi ve Şehremini vekili Salim, 47. Kütahya'da Yunanlılara mutasarrıflık eden Hoca Rasihzâde İbrahim, 48. Adana'da valilik eden Abdülrahman, 49. Eski Karahisar-ı Şarkî Mebusu Ömer Fevzi, 50. İşkenceci namıyla bilinen

Mülazım Adil, 51. İşkenceci namıyla bilinen Mülazım Rıfki, 52. Eski Kırkağaç Kaymakamı Şerif, 53. Eski Çanakkale Mutasarrıfı Mehmet Mahir, 54. Eski İstanbul Merkez Kumandanı Emin, 55. Kilis'te Kaymakamlık eden Sadullah Sami, 56. Eski Dahiliye Nezareti Dava Vekili ve Bolu Mutasarrıfı Osman Nuri.

VI. Ethem ve Yandaşları</i>; 57. Çerkez Ethem, 58. Ethem'in biraderi Reşid, 59. Ethem'in biraderi Tevfik, 60. Kuşçubaşı Eşref, 61. Kuşçubaşı Eşref'in biraderi Hacı Sami, 62. İzmir'li Akhisar Kumandanı Yüzbaşı Küçük Ethem, 63. Düzceli Mehmet oğlu Sami, 64. Burhaniye'li Halil İbrahim, 65. Susurluk'tan Demirkapılı Hacı Ahmet.

VII. Çerkez Kongresi'ne Temsilci Olarak Katılanlar</i>; 66. Hendek Kazası'nın Sümbüllü Karyesi'nden Bağ Osman, 67. Eski İzmit Mutasarrıfı İbrahim Hakkı, 68. Beraev Sait, 69. Berzok Tahir, 70. Adapazarı'nın Harmantepe Karyesi'nden Maan Şirin, 71. Söke Ereğlisi'nin Tekeli Karyesi'nden Koca Ömer oğlu Hüseyin, 72. Adapazarı'nın Talustanbey Köyü'nden Bağ Kamil, 73. Hamte Ahmet, 74. Maan Ali, 75. Kirmastı'nın Karaorman Karyesi'nden Harunelreşid, 76. Eskişehir'li Sefer Hoca, 77. Biga'lı Nuri Bey oğlu İsa, 78. Adapazarı'nın Şahinbey Karyesi'nden Kâzım, 79. Gönen'in Tuzakçı Karyesi'nden Lampat Yakup, 80. Gönen'in Bayramiç Karyesi'nden Kumpat Hafız Sait, 81. Gönen'in Keçe Karyesi'nden emekli Binbaşı Ahmet, 82. İzmir'de Dava Vekili Bazeduruğ Sait, 83. Şamlı Ahmet Nuri.

VIII. Polisler</i>; 84. Eski İstanbul Polis Müdürü Tahsin, 85. Eski İstanbul Polis Müdür Muavini Kemal, 86. Emniyet-i Umumiye Müdür Muavini Ispartalı Kemal, 87. Eski İstanbul Polis Müdüriyeti Birinci Şube Müdürü Şeref, 88. Eski İstanbul Polis Müdüriyeti Birinci Kısım Başmemuru Hafız Sait, 89. Eski Arnavutköy Merkez Memuru Hacı Kemal, 90. Polis Başmemurlarından Namık, 91. Şişli Komiseri Nedim, 92. İzmit Merkez Memuru, Edirne Polis Müdürü ve Yalova Kaymakamı Fuad, 93. Adana'da Polis Müdürlüğü eden Polgeçenli Yusuf, 94. Eski Unkapanı Merkez Memuru Sakallı Cemil, 95. Eski Büyükdere Merkez Memuru Mazlum, 96. Eski Beyoğlu İkinci Komiseri Fuat.

IX. Gazeteciler</i>; 97. Serbesti Gazetesi sahibi Hürriyet ve İtilâf azâsından Mevlanzâde Rıfat, 98. Türkçe İstanbul gazetesi sahibi Sait Molla, 99. İzmir'de Mûsâvât gazetesi sahibi ve yazarı, eski Darûlhikme üyesinden İzmir'li Hafız İsmail, 100. Aydede gazetesi sahibi eski Posta ve Telgraf Genel Müdürü Refik Halit, 101. Bandırma'da Adalet gazetesi sahibi Bahriyeli Ali Sami, 102. Edirne'de Teemin ve Elyevm, Selânik'te Hakikât gazeteleri sahibi Neyyir Mustafa, 103. Eski Köylü gazetesi başyazarı Ferid, 104. Alemdar gazetesi sahibi Refii Cevad, 105. Alemdar gazetesinden Pehlivan Kadri, 106. Adana'da Ferda gazetesi sahibi Fanizâde Ali İlmî, 107. Balıkesir'de İrşad gazetesi sahiplerinden Trabzon'lu Ömer Fevzi, 108. Halep'te Doğru Yol gazetesi sahibi Hasan Sadık, 109. Köylü gazetesi sahip ve müdürü İzmir'li Refet.

X. Diğer Kişiler</i>; 110. Tarsuslu Kamil Paşazâde Selami, 111. Tarsuslu Kamil Paşazâde Kemal, 112. Süleymaniyeli Kürt Hakkı, 113. Mustafa Sabri Hoca'nın oğlu İbrahim Sabri, 114. Fabrikatör Bursa'lı Cemil, 115. İngiliz casusu meşhur Çerkez Ragıp, 116. Fransız zabitliği yapan Haçinli Kazak Hasan, 117. Eşkiya Reisi Süngülü Davut, 118. Binbaşı Çerkez Bekir, 119. Bursa'lı Fabrikatör Cemil'in kayınbiraderi Necib, 120. İzmir sabık Umur-u İslâmiye Müftüsü Ahmet Hulusi, 121. Uşak'ta Madanoğlu Mustafa, 122. Gönen'in Tuzakçı Karyesi'nden Yusuf oğlu Remzi, 123. Gönen'in Bayramiç Karyesi'nden Hacı Kasım oğlu Zühdü, 124. Gönen'in Balcı Karyesi'nden Kocagöz'ün Osman oğlu Şakir, 125. Gönen'in Muratlar Karyesi'nden Koç Mehmet oğlu Koç Ali, 126. Gönen'in Ayvacık Karyesi'nden Mehmet oğlu Aziz, 127. Gönen'in Keçeler Karyesi'nden Balcılı Ahmet oğlu Osman, 128. Susurluk ile Yıldız Karyesi'nden Molla Süleyman oğlu İzzet, 129. Gönen'in Muratlar Karyesi'nden Hüseyin oğlu Kara Kâzım, 130. Gönen'in Balcı Karyesi'nden Bekir oğlu Arap Mahmut, 131. Gönen'in Rüstem Karyesi'nden Gardiyan Yusuf, 132. Gönen'in Balcı Karyesi'nden Ömer oğlu Eyüb, 133. Gönen'in Keçeler Karyesi'nden Talustan oğlu İbrahim Çavuş, 134. Gönen'in Balcı Karyesi'nden Topallı Şerif oğlu İbrahim, 135. Gönen'in Keçeler Karyesi'nden Topal Ömer oğlu İdris, 136. Manyas'ın Boycaağaç Karyesi'nden Kurhoğlu İsmail, 137.

Gönen'in Keçeler Karyesi'nden Muhtar Hacı Bey oğlu Canbulat, 138. Marmara Karapınar Karyesi'nden Yusuf oğlu İshak, 139. Manyas'ın Kizik Karyesi'nden Ali Bey oğlu Sabit, 140. Gönen'in Balcı Karyesi'nden Deli Hasan oğlu Salim, 141. Gönen'in Çerkez Mahallesi'nden Makineci Mehmet oğlu Osman, 142. Manyas'ın Değirmenboğazı Karyesi'nden Kadir oğlu Kamil, 143. Gönen'in Keçidere Karyesi'nden Hüseyin oğlu Galib, 144. Manyas'ın Hacı Yakup Karyesi'nden Çerkez Sait oğlu Salih, 145. Manyas'ın Hacı Yakup Karyesi'nden maktul Şevket'in biraderi İsmail, 146. Gönen'in Keçeler Karyesi'nden Abdullah oğlu Deli Kasım, 147. Gönen'in Çerkez Mahallesi'nden Hasan Onbaşı oğlu Kemal, 148. Manyas'ın Değirmenboğazı Karyesi'nden Kadir oğlu Kemal'in biraderi Kâzım Efe, 149. Gönen'in Kizik Karyesi'nden Pallaç oğlu Kamil, 150. Gönen'in Keçeler Karyesi'nden Tuğ oğlu Mehmet Ağa.

Yüzellilikler, 28 Mayıs 1927'de kabul edilen 1064 sayılı yasa ile vatandaşlıktan çıkarıldı. Bir kısmı sürgün yıllarında hatalarını anladı, olumsuz davranışlar içine girmedi, hatta Türkiye lehine istihbarat çalışmalarında bile bulundu. Bununla birlikte önemli bir kısmı Türkiye Cumhuriyeti aleyhinde çalışmalarını sürdürdü; ya çeşitli devlet ve gruplarca "Kemalist Türkiye" aleyhinde oluşturulan siyasî örgütlenmeler içinde yer aldı ya da kendileri bu tür örgütler kurdu. Buna karşın 1938 yılına gelindiğinde; devrimlerini yerleştiren, rejimini kökleştiren Türkiye Cumhuriyeti Devleti Atatürk'ün sağlığında Yüzellilikleri affetti. 29 Haziran 1938'te TBMM'de kabul edilen ve 16 Temmuz'da Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 3527 Sayılı Af Kanunu'na göre, ülkeye dönen Yüzelliliklere emekli maaşı bağlanmayacak ve bunlar yasanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl süre ile kamu hizmetlerinde bulunamayacaklardı. Yasa çıktığında Yüzelliliklerden 60'ı yaşamdan ayrılmıştı. Hayatta olanlardan 27'si hemen, 24'ü ise 1939-1945 tarihleri arasında ülkeye döndü. 39'u ise ya Çerkez **Ethem** gibi sürgün yıllarında da karşıt tutumlarını sürdürdükleri ya da yasanın sekiz yıl süre ile kamu hizmetinden yoksunluk hükmüne tepki gösterdikleri için vatana dönmemeyi tercih etti.

Şaduman HALICI

KAYNAKÇA

GÜNEŞ, İhsan, **Türk Parlamento Tarihi-V. Dönem (1935-39)**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Basımevi, Ankara 2004.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi, Dosya No: 12222.

HALICI, Şaduman, **Yüzellilikler**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1998.

MERAM, Ali Kemal, "Yüzellilikler Olayı", **Yeni Gazete**, 17-29 Ağustos 1970.

MERAY, Seha L., **Lozan Barış Konferansı-Tutanaklar, Belgeler**, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1961-1973.

SOYSAL, İlhami, **150'likler**, Gür Yayınları, İstanbul 1985.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.

24/09/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yuzellilikler/?pdf=3257> adresinden erişilmiştir